

Vår trädgårdshistoria – vårt kulturarv

en studiehandledning

om gamla kulturväxter och ekologisk trädgårdsglädje

Studieförbundet Vuxenskolan, Västra Götaland

Innehåll

	sida
En studiecirkel	3
Inledning	4
Sammankomster:	
1 Hur ser vår grupp ut och vilka förväntningar har vi på vår cirkel?	6
2 Trädgården – en del av vårt kulturarv	7
3 Den ekologiska trädgården – att odla med en ekologisk grundsyn	8
4 Vilka gamla kulturväxter trivs i den ekologiska trädgården? Hur återställa eller nyanlägga en gammal trädgård?	9
5 Trädgården som rehabilitering	10
6 Sammanfattning och trädgårdsbesök	11
Litteraturförslag	12
Övrigt	13
Inspirations- och besöks-trädgårdar	14
Kontaktuppgifter	15

Rosenvial

Rosenkvitten

Studieplanen är producerad av Studieförbundet Vuxenskolan, Västra Götaland

Ansvarig: Maria Hultberg, SV

Textförfattare: Margareta Thoresson, Åstol

Layout och foto: Berit Thorburn, Orust

mars 2016/maj 2021

Att jobba i cirkel

Studiecirkeln är ett projekt – med en början och ett slut. Det är en arbetsform som bygger på deltagarnas egna kunskaper och erfarenheter samt att det finns tid till reflektion och eftertanke mellan de olika utbildningstillfällena.

Till cirkeln kommer man frivilligt och som deltagare har man möjlighet att påverka innehåll och metod. Deltagarnas nyfikenhet och frågor är grundstenar vid sidan om kursmaterial och cirkelledare.

Notera att du som går i cirkel är deltagare – inte elev. Och att cirkelledaren är coach.

Att träffas i cirkel

En studiecirkel innebär

- Minst tre personer
- Minst tre sammankomster
- Minst nio studietimmar
- Mellan sammankomsterna ges tid för reflektion och eftertanke
- Studiecirkeln leds av en cirkelledare som har kontakten med Studieförbundet Vuxenskolan
- Gruppen kan utse sin egen cirkelledare

Cirkelstart

Under första cirkelträffen bestäms spelreglerna för cirkeln. Utifrån studieplanen och cirkelledarens förslag kommer gruppen överens om:

- Mål för cirkeln.
Vad ska arbetet i cirkeln leda fram till?
- När och var ska gruppen träffas?
- Fokus för varje träff.
- Eventuella studiebesök och expertmedverkan.
- Vad förväntas deltagarna göra mellan träffarna i cirkeln?
- Hur ska arbetet dokumenteras?

Men innan du börjar

Glöm inte att kontakta Studieförbundet Vuxenskolan för hjälp med administration och deltagarlistor. Adressen till din SV-avdelning hittar du på

www.sv.se

Inledning

Studieförbundet Vuxenskolan Västra Götaland samarbetar med det regionala uppdraget Trädgårdsresan. Trädgårdsresan är en variant av National Garden Schemes ”The Yellow Book”, berömd för sina magnifika besöksträdgårdar i Storbritannien.

Den västsvenska skattkartan erbjuder trädgårdsentusiasten allt ifrån små trädgårdar i lantliga landskap, ekologiska trädgårdar, stora slottsträdgårdar, specialiserade trädgårdar och plantskolor samt historiska trädgårdar i kulturmiljöer.

I samarbetet finns också en ambition att tillsammans få lära mer om kulturarvsväxter och att alltid ha ett övergripande ekologiskt synsätt med våra pollinatörer i främsta rummet.

Mot denna bakgrund har projektet tagit fram en studiehandledning. Cirkarna är tänkta att genomföras bland föreningarnas medlemmar men även allmänheten skall erbjudas möjlighet att delta i studiecirklar.

Studiehandledningen är tänkt som inspiration och ett stöd för studiecirklar som vill arbeta med trädgårdsodling, med inriktning mot den ekologiska trädgården. Tanken är att vidga begreppen något och också under ett eller flera avsnitt se hur samspelet trädgård/människa kan ge oss människor hjälp att berika våra liv och fylla våra sinnen med ny kraft.

Då det i uppdragets bakgrund och syfte klart uttalas att man ska ta fram och arrangera natur- och kulturarvspaket i Västsverige, finns det även avsnitt som behandlar trädgården som ett kulturarv. Det handlar om den historiska trädgården i allmänhet och mer specifikt, köksträdgårdens historia.

Som huvudlitteratur har jag använt mig av följande:

Ekologisk trädgårdsglädje av Peter Svenson, utgiven av ICA Bokförlag 2012.

Historiska trädgårdar av Maria Flinck utgiven av Carlsson bokförlag 2014.

Köksträdgårdens historia av Marie och Björn Hansson utgiven av Nordstedts 2011.

I slutet av studiehandledningen finns fler tips, både på litteratur och andra informationsvägar.

Vad är då ekologisk odling?

Om man söker på ekologi i Svenska Akademiens ordlista står det:

Ekologi = vetenskapen om samspelet mellan organismer och deras omgivning

Tanken om hur vi använder och förvaltar vår jord för egen nytta, men framför allt hur den ska förvaltas för att senare lämnas över till kommande generationer, är genomgripande i den ekologiska odlingen. Ekologisk odling gynnar också den biologiska mångfalden; växter, insekter, fåglar och människor i samspel.

Under vårvintern 2014 gjordes en studiehandledning i samarbete mellan Studieförbundet Vuxenskolan och projektet Trädgårdsresan. Nu har vi gjort en mindre uppdatering av vår studiehandledning och hoppas kunna locka er till inspirerande sammankomster kring detta ämne.

En av inspirationskällorna för det tidigare arbetet var Peter Svenssons fina bok “Ekologisk trädgårdsglädje”, som tyvärr nu är slut på förlaget, vilket gjort att vi har letat vidare bland all den intressanta litteratur som finns vad gäller ekologisk odling/permakulturodling. Förslag på litteratur återfinnes i slutet av studiehandledningen. Peter Svenssons bok finns som referenslitteratur att låna hos Studieförbundet Vuxenskolan – dock i ett fåtal exemplar.

Förslag både på någon typ av föreläsning och på platser för studiebesök lämnas också.

Inspiration och nya tankar

Studiehandledningen är upplagd som en traditionell cirkelhandledning med 5-6 träffar, inledande text och några frågeställningar för att komma igång i gruppen.

Beroende på vilken tid på året ni startar er cirkel, får ni stuva om i förslagen på träffar så det passar väl in med eventuella besök i trädgårdar i er närhet. Framkommer det under gruppens träffar att man önskar fördjupa sig i endast ett av föreslagna teman så gör det och använd gruppens egna specialkunskaper och intresseområden.

Se handledningen som en inspiration och tankeväckare.

Dela varandras erfarenheter och kunskaper... och för kulturarvet vidare!

Morgonstjärna

Åstol våren 2021

Margareta Thoresson

Första sammankomsten

Hur ser vår grupp ut och vilka förväntningar har vi på vår cirkel?

- * Oavsett om ni känner varandra sedan tidigare eller inte är det alltid bra med en presentation av er själva – framför allt era intressen och varför ni vill delta i just denna cirkel.
- * Då begreppet trädgårdskultur/trädgårdskonst har funnits sedan medeltiden bör ni inom gruppen diskutera var ert intresse främst ligger. Är det trädgården som historisk konstyttning som intresserar eller är det kanske en nyttoträdgård ni vill återskapa vid en hembygdsgård?
- * Bekanta er med grundlitteraturen för cirkeln och utbyt erfarenheter med varandra. Prata om det som har lyckats men även det som inte gick riktigt enligt plan!
- * Titta på och diskutera odling i ett historiskt perspektiv. Ni behöver inte gå så långt bort, kanske ni minns hur det var för era föräldrar, far- och morföräldrar. Kanske hade ni som barn egna odlingar? Minnet kan ge er oanade associationer.

Vinbärsblom

Andra sammankomsten

Trädgården - en del av vårt kulturarv

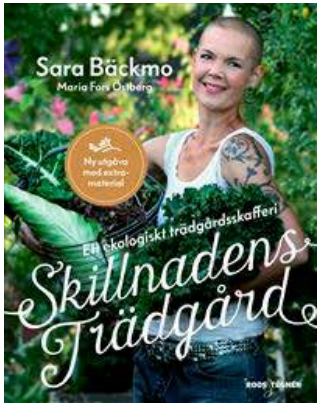
Man tror att det redan under vikingatid fanns anlagda hägn där människorna odlade, dock vet man vet med säkerhet att det under medeltiden var vida utbrett i kålgårdar, örtagårdar, humlegårdar och fruktträdgårdar. Man odlade kål (bl a kirskål!), örter, bär och frukter.

Över tid har sedan trädgården utvecklas under påverkan av både behov och trender, renässansens behov av både nytthet och skönhet, barockens svulstiga, detaljrika och praktfulla stil, 1700-talets typer av köksträdgårdar där man inte längre ägnade sig åt romantiska vandringar, utan där vikten lades vid själva odlingarna och vad de skulle avkasta. Tack vare Carl von Linnés många skrifter och förteckningar vet vi än idag vad som odlades under denna tid.

Några uppslag för vidare diskussion

- * Vilka behov fyllde de gamla trädgårdarna i olika tidsepoker?
- * Vilka växter användes förr, vilka var på "modet"?
- * Vilka nyttoväxter, medicinalväxter, prydnadsväxter fanns förr och vilka finns nu?
- * Vilka gamla kulturväxter används idag?
- * Hur ser det ut i andra kulturer? Hur och vad odlar människor som flyttar till vårt land från andra länder och kulturer?

Rabarber

*Komposten i trädgården
är lika viktig för den ekologiska
trädgården som fågelns vingar
för fågelns flygförmåga.*

Peter Svensson

Tredje sammankomsten

Den ekologiska trädgården – att odla med en ekologisk grundsyn

En betydelsefull företeelse i den ekologiska trädgården är att intensiteten av skötseln inte bör vara så omfattande. Målet är att i så stor utsträckning som möjligt efterlikna naturen. Naturen som inte städar bort vissnade perenner, så snart blomningen är över, utan låter det gamla skydda det nya. Den gamla kunskapen om trädgårdens olika faser, om grävning, om kompostering, om marktäckning m m bör tas till vara när man etablerar sin ekologiska trädgård och bygger sin egen känsla för ekologisk odling.

I boken **Skillnadens Trädgård** delar Sara Bäckmo med sig av den glädje hon känner inför att odla grönsaker, frukt och bär. Hon ger enkla och handfasta råd om hur man går tillväga för att bli så gott som helt självförsörjande på grönsaker.

I **Odlaturligt** ger Eva Pettersson en inblick i hur du genom att praktiskt härma naturens eget ”odlingssätt” bäst lyckas med dina ekologiska odlingar. Boken är uppdelad i 3 avsnitt; Hur naturen fungerar; Hur permakulturen fungera; Hur du praktiskt går tillväga.

Några uppslag för denna sammankomst

- * Hur arbetar man långsiktigt respektive kortsiktigt för att uppnå den bästa ekologiska miljön?
- * Hur anlägger man en väl fungerande kompost och hur ska den användas?
- * Marktäckning, vad är bäst – tätplantering av växter eller andra former?
- * Skadedjur – hur bekämpar man dem i den ekologiska trädgården?

Fjärdernejlika
Krollilja

Kiese - ros
Doftpion

Dagilja

*Linnés sammets-
blomster*
Digitalis

Fjärde sammankomsten

Vilka gamla kulturväxter trivs i den ekologiska trädgården? Hur återställa eller nyanlägga en gammal trädgård?

Oavsett om man ska anlägga en ny trädgård efter gammal förlaga eller om en gammal befintlig trädgård skall väckas till liv så kan ett bra förarbete löna sig. Kanske finns det äldre människor kvar i livet som vet något om den befintliga trädgården eller som i största allmänhet kan berätta vad de minns om sina egna eller sina föräldrars trädgårdar. Vad minns ni i gruppen själva av vad som odlades i er närhet?

I en befintlig trädgård kan en inventering göras, arterna listas och kanske kompletteras varefter en enkel arbetsplan tas fram. I Peter Svensons bok finns ett långt kapitel om gamla trädgårdsfavoriter där han även beskriver vilka som passar ihop. Dessa sidor är en stor inspiration för kommande odlingar! I Marie och Björn Hanssons bok *Köksträdgårdens historia* avslutas varje epokkapitel med långa växtlistor.

Runåbergs Fröers sortlista innehåller en stor mängd ekologiskt odlade fröer.

Några uppslag

- * Sammanställ era egna växtminnen och erfarenheter.
- * Har ni en befintlig trädgård eller vill anlägga en tidstypisk trädgård vid en historisk byggnad – hembygdsgård tex – sök bland gamla fotografier och gamla skrifter.
- * Hur gjorde man när Göteborgs trädgårdsförenings rosarium skulle återupplivas?
- * Hur har arbetet gått till vid Jonserefs trädgårdar, Gunnebo Slott?
- * Vilka är era egna tips och erfarenheter?

Förslag på gäster att bjuda in

- * Trädgårdsmästare, trädgårdsarkitekt
- * Fröförädlare, tex Runåbergs fröer
- * Kontakta hembygdsföreningar och be dem berätta om sitt arbete.

Om ni bjuder in någon extern gäst, låt föreläsningen vara öppen för allmänheten för att öka engagemanget för trädgård i ert närområde.

Femte sammankomsten

Trädgården som rehabilitering

Att våra trädgårdar och parker är omistliga oaser för oss människor har vi väl alla känt. Det spelar ingen roll om du bara sitter på en parkbänk och betraktar vad som händer, ligger i hängmattan i din egen trädgård eller arbetar med att gräva och rensa. Du glömmet bekymmer och andra måsten, något gör att du helt går upp i stunden, där och då. Lugnet och harmonin vi får från naturen, det växande och djuren är viktig för oss människor, även när vi känner oss starka och friska men – har det visat sig – är helt livsavgörande när vi känner oss utmattade, trötta och gamla.

Personer med stressrelaterad ohälsa som får möjlighet att delta i trädgårdsarbete under professionell vägledning har blivit hjälpta till återhämtning.

Några uppslag

- * Vad visar forskningen om trädgårdens inverkan på oss människor?
- * *Sinnenas trädgård* gömmer sig bakom några plank mitt inne i Marstrand.
Hur gick man tillväga för att tillsammans få detta till stånd? Erfarenheter från gruppen?
Målet med arbetet?
- * Hur fungerar rehabiliteringsarbetet vid Botaniska trädgården i Göteborg?
- * Varför tror ni att det uppkommer ”ockuperande” odlingsrörelser i storstäder?
- * Finns exempel i er närhet på gemensamhetskapande odlingar på tex vårdinrättningar och förskolor?

Att göra ett studiebesök eller en stads-/parkvandring kan ge gruppen nya infallsvinklar och inspiration. Titta på en gammal kyrkogård i er närhet, kanske en besöksträdgård eller varför inte några av cirkeldeltagarnas trädgårdar.

På trädgårdsresan.se finns kontaktuppgifter till fler utflyktsmål.

Apotekarros

Sjätte sammankomsten

Sammanfattning och trädgårdsbesök

- * Sammanfatta era träffar, dokumentera gärna.
- * Gör en arbetsplan oavsett om ni ska förnya era egna trädgårdar eller om ni planerar ett större gemensamt arbete, kanske vid någon hembygdsgård.
- * Ni kan göra ett ”visionsdokument” men ta arbetet i etapper, med lagom mycket ansträngningar. Kom ihåg att det är även lust och gemenskap som skall skapas!
- * Ta fram förslag på olika typer av odlande; balkonglåda, koloni eller en del av era befintliga trädgårdar.

Förslag på besöks- och inspirationsträdgårdar finner ni på sista sidan.

Litteraturförslag

Att inventera perenner – Linnea Oskarsson
Centrum för biologisk mångfald 2008

Att inventera rosor – Rolf Engström
Centrum för biologisk mångfald 2007

Dahlia – Elisabeth Svalin Gunnarsson
Natur och Kultur 2017

Det nya Trädgårdslandet – Hannu Sarenström
Nordstedts 2021

Ekologisk trädgårdsglädje – Peter Svensson
ICA Bokförlag 2012

Historiska Trädgårdar – Maria Flinck
Carlsson Bokförlag 2013

I min trädgård vill jag vara Karin – Elisabeth Svalin Gunnarsson
Bonnier fakta 2017

Köksträdgårdens historia – Marie och Björn Hansson
Nordstedts förlag 2011

Lätt att odla naturligt – Eva Pettersson
OM förlag 2020

POM – Programmet för odlad mångfald
Centrum för biologisk mångfald, Alnarp

Skillnadens trädgård – Sara Bäckmo
Roos och Tegner, 2016

Snigel – fridstörare i örtagården, vetenskap och fakta – Ted von Proschwitz
Bohusläns museums förlag

Trädgård i Bohuslän – Bohusläns hembygdsförbunds och Bohusläns museums årsbok 2014
Bohusläns museums förlag

Inspirations- och besöksträdgårdar

Bergfeldtska trädgården i Kungälv
Sonja Dahlberg • dahlberg.sonja@telia.com

Björnhyltans Trädgård i Ambjörnarp
www.bjornhyltans.se • 0325 604 38

GreveGarden i Lidköping
www.grevegarden.se • 0702 17 22 84

Guldsmedsgården i Ljung
www.guldsmedsgarden.se • 0513 500 40

Gunnebo Slott och Trädgårdar i Mölndal
www.gunneboslott.se • 031 334 16 00

Jonsereds Trädgårdar
www.partille.se • 031 792 10 00

Kosters trädgårdar på Sydkoster
www.kosterstradgardar.se • 0526 205 99

Nyhagens trädgård
www.brenne.se • 0734 13 26 59

Sinnenas trädgård i Marstrand

Trädgårdsföreningen i Göteborg
www.tradgardsforeningen.se • 031 365 00 00

Västergården Trädgård i Alingsås
www.vastergardentradgard.se • 0701 49 85 40

Fler besöksträdgårdar finns på
trädgårdsresan.se

Snokört och krasse

Kontaktuppgifter

Studieförbundet Vuxenskolan

www.sv.se

Trädgårdsresan

tradgardsresan.se

[@tradgardsresan_bifonden](https://www.instagram.com/tradgardsresan_bifonden)

*"Tanken om hur vi använder och förvaltar vår jord för egen nytta,
men framför allt hur den ska förvaltas
för att senare lämnas över till kommande generationer,
är genomgripande i den ekologiska odlingen."*

